

Mikušiak, Igor

[Стојановић Пантовић, Бојана. Распони модернизма. Упоредна читања српске књижевности]

Opera Slavica. 2014, vol. 24, iss. 3, pp. 49-52

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131973>

Access Date: 06. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Recenzovaný zborník poskytuje aj iné, možno, že aj závažnejšie myšlienky, ktoré sa nám nepodarilo uviesť. Zborník prác dáva nám predstavu o tom, čím žije, čo bolí ukrajinskú literárnu vedu, akú má odbornú úroveň, aké má problémy, ako ich chce odstrániť. Jej stav autori vysvetľujú na pozadí literárnovedného myslenia v Európe, lebo považujú ukrajinskú literárnu vedu ako integrálnu súčasť svetového literárneho myslenia. Myslíme si, že zborník môže byť inšpiratívny aj pre českých a slovenských literárnych vedcov.

Michal Roman

Стојановић Пантовић, Б.: Распони модернизма. Упоредна читања српске књижевности. Нови Сад, Академска књига, 2011, 295 с.

Srbská literárna veda produkuje ročne niekoľko desiatok monografií, v ktorých sa prezentujú výsledky jednotlivých vedeckých projektov prípadne bádateľských kolektívov. V posledných rokoch sa v Srbsku venoval mimoriadny publikačný priestor problematike modernizmu a s ním súvisiacich otázok a dilem. Práve tomuto fenomén sa venuje monografia renomovanej literárnej vedkyne a komparatistky Bojany Stojanović Pantović. V jej predchádzajúcich prácach nájdeme originálne analýzy problematiky expresionistickej poetiky a noetiky a jej závery patria v srbskom a širšie balkánskom kontexte medzi mimoriadne rešpektované. V recenzovanej monografii Rasponi modernizma (Rozpätia modernizmu) sa prostredníctvom viac než dvadsiatich štúdií pokúša nenásilne a voľne mapovať rôzne podoby modernizmu.

Autorka si je dobre vedomá faktu, že ak chce cez jednotlivosti popísať komplikovaný fenomén modernizmu v srbskej literatúre, musí sa nevyhnutne dotknúť otázok periodizačných. Deje sa tak v dvoch úvodných štúdiách. Opiera sa v nich predovšetkým o práce srbských a slovinských teoretikov a historikov literárnej kultúry, ale v druhej štúdií objavíme tiež početné odkazy na nemecky a anglicky písané texty. Prvá úvaha si akoby mimo zadanie práce všima predovšetkým problematiku preromantizmu v srbskej literatúre a jeho pozície v rôznych knižných projektoch. Nejde tu o nič iné než o analýzu diskurzu a hľadanie trhlín v nateraz kanonizovaných interpretáciách cez ktoré bude v budúcnosti možné nájsť preromantizmu zodpovedajúce miesto medzi etablovanějšími štýlovými formáciami (klasicizmus a romantizmus). Dôležité je pripomenutie zatiaľ nevyriešeného vzťahu týchto kultúrnych blokov voči fenoménu osvietenstva. Nasledujúci text je prehľadom periodizačných riešení týkajúcich sa vymedzenia moderny a avantgardy. Autorka nás zoznamuje s komplikovanou diskusiou o týchto pojmoch naprieč niekoľkými desaťročiami. Pripomína silný vplyv nemeckojazyčnej tradície na vnímanie expresionizmu, ktorý v srbskom prostredí v 70. rokoch viedol k jeho stotožneniu s modernizmom. Nemô-

že tu samozrejme obísť zásadnú pozíciu chorvátskeho rusistiku, slavistu a teoretika avantgardy A. Flakera, ktorý začal ako prvý v prostredí bývalej Juhoslávie, raziť systematicky termín avantgarda.

Kým v prvých dvoch úvahách sa Stojanović Pantović pohybuje na pôde literárnej histórie a teórie nasledujúci blok štyroch príspevkov je rýdzo analytický. Dva texty sa zaoberajú tvorbou emblematického autora srbského romantizmu Branka Radičevića. Jeho tvorba sa stala predmetom viacerých fundovaných interpretácií a monografických výstupov, no autorka sa napriek tomuto faktu pokúša sformulovať svoj pohľad na vybrané aspekty jeho poézie. V prvom texte si volí pre srbské prostredie nie až tak častú genologickú optiku a analyzuje kvality elegického žánru prvého romantika srbskej literatúry. Jej názory sú súbežné so zisteniami najvytrvalejšieho interpretátora Radičevićových básní Dragišu Živkovića, ale autorka svoj pohľad prehĺbuje o komparatívne prieniky s poéziou slovinského básnika Franceho Prešerena. Druhý text pracuje s dobre známou tézou, že Radičevićova poetika prešla počas jeho krátkeho života mnohými premenami a krátky čas v jeho záverečnej fáze gravitovala aj k *biedermaieru*. Motivickou analýzu jeho poémy *Tuga i opomena*, ktorú definuje ako osobitý lyrický denník typický pre južnoslovanských autorov polovice 19. storočia dokazuje, že znaky *biedermaierovského* štýlu sú najfrapantnejšie prítomné „[...] у песничковом битно другачијем третнаму познатог топоса мртве, идеалне драге, коју уједно и успоставља, али и напушта романтичарско витење љубави као вечно сједињавање љубавника у оностраном свету, дакле у смрти“ (s. 54). Ďalšia štúdia sa pokúša zmapovať terén možnosti výskumu tzv. *bovarizmu* v srbskej, chorvátskej a slovinskej literatúre. Autorka si v prvej časti pomáha definíciou hesla *bovarizmus* z krátkeho oxfordského slovníka literárnych pojmov a v jej duchu interpretuje tri romány z 90. rokov 19. storočia. Ostatným textom tohto bloku štúdií je pokus hľadať paralely v tvorbe dvoch dôležitých persón srbskej poézie Lazu Kostića a Vojislava Ilića.

Rímskou dvojkomou je v knihe označený blok príspevkov mapujúcich jednotlivé autorské poetiky obdobia moderny a avantgardy. Viackrát sa nielen v srbských pomeroch konštatovalo, že dynamika literárneho a kultúrneho procesu na začiatku 20. storočia súvisí predovšetkým s dezintegráciou realistických vektorov tvorby a iniciatívami moderny a o niečo neskôr avantgardy. V období srbskej moderny sa ako jedna z kľúčových tém objavujú religiozita a sexualita. Práve prieskum týchto dvoch tém si autorka vybrala ako cieľ v tvorbe jej obľúbenej autorky Isidory Sekulić. Robí tak na materiály jej ranných próz ale aj esejí. V tejto súvislosti možno s ohľadom na celý kontext srbskej literárnej moderny pripomenúť, že práve sexualita a uvedomovanie si svojej, spravidla ženskej, telesnosti, ktoré možno vnímať ako odpor voči vopred určeným rolám v spoločnosti, je pre toto obdobie príznačné a vo viacerých prozaických pokusoch plní emancipačnú funkciu. Navyiac spôsob akým sa sexualita v období moderny tematizuje je po rokoch „cudného“ realizmu osviežením

tematického repertoáru. Štúdia venovaná otázkam identity a sumatrizmu v tvorbe Miloša Crnjanského patrí vôbec medzi najlepšie. Pripomína nám dôležitý fakt, že autorove prvé texty predstavujú osobitý celok a je možné medzi nimi vystopovať zjavné súvislosti napriek tomu, že ide o druhovo pestrý celok pozostávajúci z prózy, drámy a poézie. Opäť, podobne ako v niekoľkých textoch predtým, tu autorka uplatňuje metódu porovnávania. Tentoraz komparuje Crnjanského krátky román *Denník o Černojevičovi* a román Hermana Hesseho *Demian*. Všíma si podobnosť v spôsobe konštruovania centrálnych postáv týchto textov. Dve nasledujúce štúdie sa už orientujú na problematiku avantgardy. Prvá v obcenejšej rovine hľadá filiácie medzi expresionistickým a surrealistickým narúšaním narácie a druhá sa zaoberá genézou a kvalitami básní v próze v podaní belehradských nadrealistov.

O inšpirácii imagológiou svedčí úvaha, ktorá otvára tretiu časť úvah. Autorka sa v nej pohybuje po tenkom ľade srbsko-chorvátskych vzťahov. Analytickou sondou známeho chorvátskeho románu *U noći* (1886) Ksavera Šandora Djalského a srbského románu z pera Slobodana Selenića *Timor mortis* (1990) sa snaží poukázať na mýtami formovanú rétoriku a stereotypnosť v myslení postáv oboch románov. Typologická konfrontácia spomínaných textov jej následne umožňuje vysloviť sympatický apel, presahujúci rámce literárnej vedy. Tematika cestopisnej literatúry a jej žánrových špecifik sa stali predmetom jej ďalšieho príspevku. Okrem často konštatovanej a diskutovanej hybridnosti a inkoharentnosti tohto žánru sa tu na konkrétnych textoch súčasných autoriek Vidy Ognjenović a Milky Lučić demonštrujú špecifiká tohto žánru. Ohniskom ostatného príspevku je ťažko uchopiteľný text Svetlany Velmar Janković *Prozraci* (2003). Konštitutívnym znakom textov tejto autorky je zvyčajne exkluzívny lyrizmus a ten aj najčastejšie býva predmetom rôznych analýz. V niektorých jej starších textoch sa toto intenzívne saturovanie narácie lyrizmom stáva diskutabilným, keďže nerozlišuje medzi úrovňami výpovede a používa nediferencovaný jazyk. Kompozícia a motivický repertoár tejto prózy však vytvára predpoklad pre iný typ sondovania. Stojanović Pantović sa tu koncentruje na žánrovú nejednoznačnosť textu a akcentuje tie momenty v ktorých autorka reflektuje interesantnú rodinnú históriu.

Štvrtý blok štúdií sa sústreďuje na kritickú reflexiu lyrických výkonov rešpektovaných srbských básnikov. Táto posledná časť knihy pôsobí najkompaktnejšie nielen z pohľadu zadania ale aj metodologických východísk. Autorka pristupuje k analyzovaným dielam s mimoriadnou empatiou a na základe jej predchádzajúcej publikačnej aktivity možno predpokladať, že jednotlivé poetiky uspokojujú okrem axiologických aj jej vkusové kritériá. Predpolím pre sedem interpretácií konkrétnych poetík je mimoriadne potrebná a rozsiahla štúdia, v ktorej rozoberá modus, akým sa v antológiách srbskej poézie 20. storočia konštituuje obraz o srbskej poézii. Antológia sa podobne ako je to už dlhé roky v zámorí, stávajú aj u nás hlavným zdrojom poznania jednotlivých etáp dejín literárnej kultúry, a preto je potrebné diferencovať

medzi jednotlivými počinmi, nerezignovať na ich kritickú reflexiu a uvedomiť si, že štúdium antológií by nemalo byť posledný krok pri poznávaní literatúry. Autorka hodnotí tri antologické počiny zostavené a publikované v 20. storočí, ktoré mali výrazný vplyv pri kanonizácii obrazu srbskej poézie. Zámerne sa vyhýba definitívnym a príkrym súdom. Aj poznámka o nízkom zastúpení poetiek v jednotlivých antológiách pôsobí vecne a bez zbytočných emócií. V nasledujúcich úvahách sa zaoberá poetologickým inventárom a formálno-jazykovými riešeniami poetických kníh rešpektovaných mien srbskej poézie. Sú tu až na Vaska Popu a Branka Miljkovića zastúpené najdôležitejšie mená poézie druhej polovice 20. storočia. Ide o Ivana V. Lalića, Stevana Raičkovića, Jovana Hristića, Aleksandara Ristovića, Miodraga Pavlovića, Ljubomira Simovića, Dobroslava Smiljanića a Novicu Tadića. Autorke nejde o atakovanie ich poézii, ale skôr o subtílnu precizovanie pohľadov na ich básne. Zároveň sa v tomto súbore textov objavuje veľmi silná pre autorku charakteristická tendencia, hľadať a nachádzať diskkrétne a meandrujúce súvislosti medzi tvorbou týchto básnikov a estetickými iniciatívami prvej polovice 20. storočia.

Kniha Bojany Stojanović Pantović je dobrou a modernou ukážkou toho, akým spôsobom sa možno pohybovať v hlavných a bočných prúdoch srbskej literárnej kultúry 19. a 20. storočia. Ponúka fundovaný pohľad na tie etapy dejín literatúry, ktoré by sa cez prizmu kanonizovaných dejín srbskej literatúry mohli zdať uzavretými a nehybnými.

Igor Mikušiak

Ruský príspevek k českej i slovenskej recepcii odkazu L. N. Tolstého

Kontaktům s titánskou osobnosťou ruskej klasickej literatúry **Lvem Nikolajevičem Tolstým** venovala česká i slovenská kultúra (včetne jej rusisticky orientovanej časti) už nemalou pozornosť. V tejto súvislosti poněkud stranou zůstával zájem ruskej literárnej historiografie – mj. i vzhľadom k minulej politickej „exkomunikácii“ T. G. Masaryka ze sféry ruského badateľského zájmu.¹ K najnovjším edičným počínum, ktoré vnášejú kvalitatívny posun do ruského povedomí o celej tejto problematice, musíme bezспорно zařadit práci *«Ясная Поляна. Неизвестные страницы»*, ktorou pripravila a zasväcenou úvodní statí *«Забутые откровения Ясной Поляны»* doplnila známá petrohradská bohemistka a celoživotní propagátor české literatúry v Rusku **Irina Makarovna Poročkinová**.²

¹ Právě Masarykovy kontakty s tímto ruským spisovatelem (včetně jeho návštěv Jasně Poljany) a mj. i s celou ruskou kulturou nelze z kontextu rusko-českého mezikulturního dialogu eliminovat.

² Srov.: ПОРОЧКИНА, И. М. (сост.): *Ясная Поляна. Неизвестные страницы. Чешские и словацкие воспоминания о Льве Толстом*. Санкт-Петербург: 2013, изд. «Росток», ISBN 978-5-94668-112-4. На